

Kirkearkæologen Jacob Helms

Af August F. Schmidt.

Ribe Domkirkes Historiker, *Jacob Helms*, blev født den 14. Marts 1824 i Sørbymagle ved Slagelse som Søn af Pastor Søren Bagge Helms og hans anden Hustru Nicoline Marie Zeuthen, en Søsterdatter af Henrik Steffens. Jacob Helms er altså Medlem af et Par af vore Kulturslægter¹⁾, og få har gjort disse Slægter mere Ære end han. I Året 1830 blev Søren Bagge Helms kaldet til Sognepræst i Esbønderup ved Esrom, og Jacob Helms kom derved det næste Forår, da han var 7 År gammel, til under Flytningen at gøre Rejsen dertil over Sorø, Roskilde og Frederiksborg. I den Selvbiografi, han kom til at skrive, da Universitetet i København hædrede ham med Æresdokortitlen²⁾, fortæller han, at under den langsomme Køretur fra Sørbymagle til Esbønderup, modtog han stærke og senere aldrig udslettede Indtryk af de enkelte store og de mange mindre Kirker, »hvoraf vi hele Tiden havde nogle for Øje, og af det, som da blev fortalt mig om flere af dem«. Tidlig er således den Kærlighed blevet vakt, som Jacob Helms blev

1) Om Slægten Helms se Hans Jørgen Helms: Stamregister over Familien Helms (1929); om Jacob Helms se dette Værk S. 49, 63—65.

2) Universitets-Program Nvbr. 1894, 118 ff.

tro til sin Dødsdag, og den kunde kun styrkes ved en Skolegang i Hillerød i dagligt Samliv med Christian IV's dengang endnu uhærgede Stovværk¹⁾. I 1839 kom han i Frederiksborg lærde Skole, blev i 1842 Student med laud, og tog med samme Udfald Året efter Anden Eksamen og begyndte derefter at studere Teologi, idet dog også Kunstsamlinger optog meget af hans Tid. I 1849 blev han cand. theol. med laud, og i 1850 (under 26. Oktober) blev han ansat som Adjunkt ved *Ribe Kathedralskole*. Her fik han Indvielsen til sin videnskabelige Livsgerning. I Skolen var hans Fag Dansk og Tysk, senere også Religion for hele Skolen, ligesom han tillige en Del År — betegnende nok — underviste de tre nederste Klasser i geometrisk Tegning og Frihåndstegning²⁾. Men i Fritiden studerede han Domkirkens Arkitektur og Historie. I de næsten tyve År, Helms var Adjunkt i Ribe, beskæftigede han sig energisk og indgående med Udforskningen af den prægtige Kathedral, ligesom han også på anden Vis skaffede Oplysninger til Veje om en Mængde Kirker i Ribe Stift og i Sønderjylland. Han skyede ingen Møje eller overkommelig Udgift for at få Rede på Domkirkens Historie. Han foretog med offentlig Understøttelse Rejser her i Landet som i Tyskland for at studere den ældre Middelalders kirkelige Bygningskunst. I Sommeren 1853 fik han således Lejlighed til ved Selvsyn at blive kendt med en hel Del af de mærkelige romanske Kirker ved Rhinen, fra Köln af og helt op til Speier.

Om Ribe Domkirkes Historie vidste man o. 1850 ikke synderlig meget. Dog havde Kunsthistorikeren

1) Jfr. M. Mackeprang i *Architekten* IX (1906—07), 53.

2) *Indbydelsesskrift fra Ribe Kathedralskole* 1851, S. 8; 1869, S. 20.

N. L. Høyen — Jacob Helms Ven og Læremester — i 1842 i »Dansk Ugeskrift« alt i Hovedtrækkene gjort Rede for dens arkitektoniske Stilling og vist, at såvel dens Materiale, der hidtil havde gået under Navne som ubrændt Mursten, Pimpsten og engelsk Tuf, som dens kunstneriske Hjemstavn måtte søges ved Rhinen. Hvor betydningsfuld denne lille Afhandling end er, det var dog kun en Skitse, der gav de allergroveste Træk. Her var da nok at tage fat på, og først alene, senere understøttet og påvirket af Høyen, begyndte Helms da de langvarige Studier af den gamle Bygning, der ligger til Grund for hans 1870 udkomne Værk: *Ribe Domkirke*¹⁾.

Helms blev snart klar over, at de stilfulde Arkitekturformer, han havde lagt Mærke til ved flere af Ribeeegnens Landsbykirker, til Forbillede måtte have Partier fra Domkirken. Det var derfor sandsynligt, at der fra disse Kirker måtte kunne erholdes Bidrag til at opklare et og andet Spørgsmål med Hensyn til Moderkirkens Bygning. Af denne Grund begyndte han så i Foråret 1854 — mest til Fods eller til Hest — en omfattende og igennem flere År fortsat Undersøgelse af alle Sognekirkerne i Ribes Opland; efterhånden nåede han længere og længere ud til alle Sider. Ved Høyens og J. J. A. Worsaaes anbefaling opnåede han en årlig Statsunderstøttelse på 200 Rdlr., der holdt sig en lang Tid²⁾, hvorved det blev ham muligt at komme videre omkring paa Halvøen og

1) M. Mackeprang i *Architekten* IX, 53 f.

2) I et Brev af 12. Juni 1871 til Dr. Oluf Nielsen skriver Kinck bl. a.: „Helms var heldig saaledes at faa, rimeligvis for Livstid, 200 Rdl. aarlig til Hjælp ved sine videnskabelige Sysler; men naar Pengene i den Konto i Finansloven anvendes paa en saadan Maade, som de nu for en stor Del anvendes, kommer de rigtignok til at gjøre mindre Nytte, end de kunde gjøre.“

på Vesterhavsøerne, ja endogså til de berømte Kirker i Trier og Aachen.

Ved sine Landsbykirkeundersøgelser lykkedes det Helms at påvise, at der i Løbet af det 12. og 13. Århundrede i et hidtil ikke anet Omfang er blevet indført til den jydsk Halvø vulkansk og i Form af store Mursten tilhugget *Tuf* fra *Eifel* i Nærheden af *Andernach*. Denne Stenart anvendtes til Opførelse af Kirkebygninger. Helms så også, at Tufstenskirkenes Bygningsmåde i væsentlige Henseender stemte overens med Arkitekturen i de ældste undersøgte Granitkirker, hvorimod de af ham kendte østjydske Kalktufkirker på en let kendelig Måde pegede imod et andet Udgangspunkt. Fremdeles var der derved blevet tilvejebragt forskellige værdifulde Støttepunkter for Aldersbestemmelsen såvel af Domkirkens ældre Partier som af en Del mindre Kirker i Sydvestjylland. Oprindelig var det Helms Formål nærmest at finde Paralleller til Oplysning af Enkeltheder ved Domkirken, men Undersøgelsen gik dybere, og i 1859 udgav han en smuk Skildring af denne mærkelige og rigt udviklede lille Bygningsgruppe i Arbejdet: *Tufstenskirkerne i Omegnen af Ribe*, til hvilken naturlig sluttede sig de i det følgende År udkomne *Fortsatte Meddelelser om gamle Kirkebygninger paa den jydsk Halvø*. Disse Arbejder udkom i Ny kirkehistoriske Samlinger I—II (1859—62), det første også som et særskilt Skrift.

I et videre Omfang end hidtil fik Helms i Årene 1862 og 1863 Lejlighed til at blive bekendt med Kirker i den mellemste og sydlige Del af Sønderjylland. Anledningen hertil var Udgivelsen af *J. P. Traps Beskrivelse af Sønderjylland* (I—II, 1864), hvortil

Helms leverede o. 50 Kirkebeskrivelser¹⁾. — Under alt dette var dog Ribe Domkirke vedblevet at være det Midtpunkt, hvorum al hans Forskning kredsede. Domkirken, som han daglig havde for Øje, var hans kære, stadige Tanke. Det tog imidlertid meget lang Tid at få nogenlunde Rede på alle de mange her foreliggende Spørgsmål og at få det indsamlede omfangsrige Stof sigtet og ordnet på den rette Måde, som Opgaven krævede. Og da nu dette endelig var sket, forelå det vigtige Spørgsmål, hvorledes de betydelige Midler skulde bringes til Veje, som Værkets Udgivelse krævede. Men her kom Helms ikke til at savne den kraftigste og mest imødekommende Bistand. Med varm Iver tog Høyen, Worsaae, P. G. Thorsen (der var fra Varde) og allermest Professor J. L. Ussing sig af Sagen, og således skete det, at i Efteråret 1867 vedtog Videnskabernes Selskab at understøtte Udgivelsen med Halvdelen af Overslagssummen, og det næste År gik Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet ind på at tilskyde den anden Halvdel. Således opnåede Helms da omsider efter næsten tyve Års Arbejde derpå, i 1870 at komme til at se *Ribe Domkirke undersøgt og beskrevet* foreligge færdig i et stort, fint udstyret Folioværk (200 Sider) med 16 litograferede Tavler og en Række Træsnit i Teksten efter Tegninger af Kunstnere som *Theophilus Hansen, Heinrich Hansen og Vilhelm Dahlerup*.

Værket om Ribe Domkirke er ikke skrevet hjemme i Studerekammeret under mere eller mindre stærke Indtryk af det Monument, der er Beskrivelsens Genstand, det er blevet til så at sige i dagligt Samliv med

1) Universitets-Program, Nvbr. 1894, 120. Mackeprang i *Architecten* IX, 55. Ludvig Schrøder: *Danmarks Hjælpekilder og Næringsveje* I (1913), 17 f. og *Højskolebladet* 1907, Sp. 335-40.

selve Kirken. Bogen har, som Dr. *M. Mackeprang* siger det, fået en egen Tone over sig, som hverken de fyldigste Notitser, de mest nøjagtige Opmålinger, de skarpeste Fotografier kan give. Overalt i Bogen mærker man den Forskerglæde, hvormed Fofatteren har føjet Sten til Sten, føler hvorledes han med Flid og kærlig Forståelse har arbeidet sig gennem den »uvurderlige Lærebog i vor Middelalders Architekturhistorie«, som Helms senere har kaldt Domkirken. Uden at gå nogen andens Ære for nær, kan det trygt siges, at ingen af vore øvrige Kirkebygninger har fået en så fyldig og metodisk Behandling, der ikke for Enkeltheden glemmer Helheden, ikke for den oprindelige Bygning de senere Tilføjelser¹⁾.

I »Ribe Domkirke« findes Afsnit om Kirkens Bygningssten og Murenes Beskaffenhed, Domkirkens arkitektoniske Beskrivelse og Historie, den nuværende Kirke i dens mere oprindelige Skikkelse, Undersøgelser af Kor og Kors, Tværskib, Kuppel, Kirkens Langhus, det store Tårn, Kirkens Istandsættelse efter Ulykken 1283, Bygningens gotiske Udstyrelse i Slutningen af Middelalderen, Tidsrummet fra Reformationens Indførelse indtil vore Dage o. m. m. Helms takker især sin Kollega *J. F. Kinch* for Oplysninger vedrørende Ribes Historie. Da Kinch begyndte Indsamlingen til sit magtfulde Værk om Ribe Bys Historie, gav Helms sig i Færd med at samle Stof til Domkirkens Beskrivelse. Lykkelige Ribe!

Til Jacob Helms Ribetid er endnu at føje nogle forskellige Oplysninger. Den 29. Juli 1851 blev han i Garnisons Kirke i København viet til *Anna Cathrine Sophie Bang* (f. $\frac{7}{3}$ 1825 i København, død $\frac{8}{8}$ 1855 i Ribe), Datter af Gehejmekonferensråd, Justitiarius i

1) Architechten IX, 54.

Højesteret, Dr. jur. Peder Georg Bang og Hustru Marie Caroline, f. Fribert. Efter hendes Død ægtede Helms Året efter (²⁷/₁₂ 1856 i Frue Kirke, København) hendes Søster *Ida Marie Sophie Bang*, født ²⁶/₁₀ 1835 i København. I begge Ægteskaber var ialt ni Børn.¹⁾ Helms havde Bopæl i Ribe i *Gravsgade* i det lille Hus med Kvisten over, der på højre Side følger nærmest efter denne Gades Knæk, når man, kommende fra Sviegade, er bøjet om imod Højre. Lige overfor, på den modsatte Side af Gaden, var der o. 1864 hverken Bygninger eller Trævækst, men blot et Rækværk foran en Have, der skrånede ned mod Åen, og heller ikke langs med denne var der da Beplantning. Familien havde da fra Vinduerne fuldstændig fri Udsigt ikke blot over den umiddelbart bag ved Åen løbende gamle Haderslevvej, men på en lang Strækning også ud over Tønderchausseen. (Huset i Gravsgade blev Helms næsten nødt til at købe i 1856. Det var da under Opførelse. Forholdene i Ribe var ved 1855—56 stærkt opadgående, og der var sådan en Mangel på Beboelseslejligheder, at Helms, da den Bolig, hvori han med sin Familie hidtil havde boet til Leje, blev ham opsagt, ligefrem — som nævnt — blev tvungen til at købe Huset. Han var ganske uformuende, og Huset blev ham meget dyrt. Efter 1864 blev det dårlige Tider for Ribe, og da Helms i 1869 forlod Byen, var der slet ingen Mulighed for at få Ejendommen solgt, selv på yderst billige Vilkår. Først i 1876 lykkedes det ham at få Huset afhændet, men på den Måde, at han måtte udbetale Køberen 1200 Kr., for at han sammen med Ejendommen skulde overtage den derpå hvilende Gæld²⁾).

1) Stamregister over Familien Helms (1929), 49, 63—65.

2) Fra Ribe Amt II (1904), 2, 36.

I Ribe fik Helms Forbindelse med *Askov Højskole*. Den 22. November 1866 var Askov Højskoles Elever på Udflugt til Ribe. Der var 50—60 Deltagere i Turen. Helms foreviste denne Dag for første Gang Domkirken for Højskolens Lærere og Elever¹⁾. *Ludvig Schrøder* havde Breve liggende fra Adjunkt Helms fra Juli 1867 og December 1868, der vidner om, at han også da var villig til at vise Domkirken for Skolens Elever og dens Lærere, med hvilke han kom i et venskabeligt Forhold. På Udflugterne til Ribe havde Askov Højskole rig Anledning til at påskønne Helms' kyndige og elskværdige Vejledning. Da Skolen i Askov blev udvidet, blev det en Opgave at skaffe Eleverne Adgang til at høre betydelige Mænd holde Foredrag over Emner, de særlig var hjemme i. Blandt dem, der blev hidkaldt, var også J. Helms. Han holdt nogle Foredrag over Kirkebygningskunst i April 1879 på Askov. I Tiden 4. til 19. August 1880 talte han ved et Lærermøde på den udvidede Højskole. Om Søndagen den 15. August gjorde Lærermødet en Udflugt til Ribe, hvor Kirkehistorikeren *Fr. Nielsen* prædikede i Domkirken og Helms påpegede i Bygningen, hvad han havde dvælet ved i sine Foredrag på Højskolen. Helms skaffede også Askov Højskole det gode Billede af Henrik Steffens, der hænger i Højskolens lille Foredragssal. Ludvig Schrøder og Helms så hinanden sidste Gang ved Kirkefesten i Ribe efter Domkirkens Restauration i 1904²⁾.

Adjunkt Helms var afholdt som Lærer og gav sine Disciple gode Råd og Anvisninger, ogsaa efter at de havde forladt Skolen. Da *Emil Chr. Hansen*, den senere berømte Gæringsfysiolog, i sin Ungdoms

1) Ludvig Schrøder i Højskolebladet 1907, Sp. 397—98.

2) L. Schrøder i Højskolebladet 1907, Sp. 287—298.

trange Tid så småt forsøgte at blive Kunstmaler, kopierede han en Vinter Jørgen Roeds store Billede af Golgathavejen, der var i Kathrine Kirke. Han viste Kopien til Helms, der syntes godt om den og skrev et Stykke derom i et af Ribes Dagblade, og Hansen følte sig bestyrket i sit Haab om endelig at finde sit Livskald i Kunsten¹⁾; det skulde jo imidlertid blive som Naturforsker denne Søn af Ribe skulde nå den største Berømmelse. Da Helms havde været Adjunkt i Ribe i over 18 År, søgte han *Janderup-Billum* Præstekald i Vester Horne Herred. Det var, mens hans store Værk om Domkirken var i Trykken, han søgte den Befordring, som han også opnåede. Den 13. November 1868 skriver J. F. Kinch i et Brev til Dr. *Oluf Nielsen*: »Helms søger Præstekald og gør sig temmeligt Haab om at faa Janderup. Det gaar nu temmelig hurtigt med Trykning af hans Værk, som skal være færdigt til Jul. Han har akkorderet om Udgivelsen saaledes, at han selv faar 600 Dr. (foruden hvad han i mange Aar har haft til Udarbejdelsen)«. Så gode Kår kunde Kinch ikke udarbejde og offentliggøre sit Værk under!

Helms Kaldelse til Præst forelå den 2. Januar 1869. Han fratrådte Undervisningen på Kathedralskolen den 14. Januar og den 27. Januar blev han ordineret. I »Indbydelsesskrift« 1869, S. 20 skriver hans tidligere Rektor, at Helms i den lange Tid, han var Adjunkt, udfoldede en for Skolen i flere Henseender såre gavnlig Virksomhed. Han forestod sin Undervisning med stor Dygtighed og Nidkærhed. Af Disciplene modtog han ved sin Bortgang en smuk Mindegave som Tegn på deres Hengivenhed for ham.

1) Jens Rosenkjær: Emil Chr. Hansen (Fra Ribe Amt 1920, 245).

Helms var i 1869 så godt som færdig med Bogen om Ribe Domkirke. Nu havde han Fred i Sindet for dette Arbejde, og han kunde nu besinde sig til at forlade den By, hvor han havde tilbragt så mange rige Arbejdsår.

I Janderup forblev Jacob Helms kun i 5 År, idet han søgte og den 25. September 1874 fik det ledige Præsteembede i *Skellerup-Ellinge* (Vinding Herred, Svendborg Amt) i Egnen mellem Nyborg og Odense. Men derfor hørte han ikke op med at beskæftige sig med Kirkebygninger i Ribe Amt. I Janderuptiden fik han — trods stærk Optagethed af sin Præstegering — Tid til at udføre flere mindre og et særdeles stort Arbejde. 1871 udgav han den lille Bog: *Om Roskilde Domkirkes Alder og Stil*, et værdifuldt Indlæg i Sagen om dette Emne i Forbindelse med en skarp Kritik af Dr. theol. *V. Rothes* uheldige Angreb på da afdøde N. L. Høyens Afhandlinger om det betreffende Spørgsmål. Et omfangsrigt og brydsomt Arbejde påtog han sig i 1873 og 1874, da han for Direktionen for de antikvariske Mindesmærkers Bevarelse undersøgte og beskrev *alle Kirker i Ribe Amt*. Helms Indberetninger findes nu i Nationalmuseets 2. Afdeling, hvor de ligger og venter på at blive fuldt udnyttede i det Bind af Storværket om Danmarks Kirker, der vil komme til at omhandle Kirkerne i Ribe Amt. I 3. og 4. Udgave af Traps Danmark er Helms Beskrivelser selvfølgelig — sammen med senere Undersøgelser af *Chr. Axel Jensen* m. fl. — blevet lagt til Grund for de kortfattede Kirkebeskrivelser, der findes i vor førende topografiske Håndbog. I min Omtale af *Skanderup Kirke* i Andst Herred (se min Bog: »Skanderup Sogn« 1926—28, 107—114) er Jacob Helms Indberetning om Kirken fra 1874

benyttet så at sige i fuld Udstrækning. — Som Præst i Janderup—Billum støttede han Beboerne i Kampen for at få det gamle Tårn med Saddeltag på Billum Kirke fornyet, imod Provsten, der vilde have Tårnet ombygget således, at det fik et Spir¹⁾).

Inden vi går over til Omtalen af Helms to sidste større Værker, der begge er knyttede til vort Amt, skal kort nævnes de vigtigste af hans øvrige Arbejder. Til de af Arkitekt *F. Uldall* udførte Opmålinger af Kirkerne i *Rødding Herred* i Salling skrev Helms i 1884 en Indledning til Folioværket: *Om Nørrejyllands Granitkirker*, ialt væsentligt en Undersøgelse om deres Alder. Et indgående Kendskab til en vigtig Gruppe af disse Kirker havde han alt erhvervet sig på sine Studierejser til Kirkerne i Ribe Amt 1873—74. Den af ham fremsatte Tidsbestemmelse (det 13. Århundrede nærmest) indviklede ham i en ret langvarig og hårdhændet Polemik, der, uanset om han havde ret i Realiteterne, gjorde ham den største Ære som Menneske. Museumsdirektør *Dr. M. Mackeprang* har i *Architekten* IX, 55 anført en Oversigt over de vigtigste af Indlægene i denne Polemik²⁾,

Af andre Arbejder kan nævnes Helms Afhandling: *Naar er Trondhjems Domkirke opført?* (*Letterstedtske Tidsskrift* 1886), der blev skrevet i en Anledning, der svarede til den, som førte ham til at skrive Afhandlingen om Roskilde Domkirke. I *Danske Magazin* 1873 har Helms en Afhandling om *Relieffet over den sydlige Indgangsdør paa Slesvig Domkirke*; 1875 offentliggjorde han et Mindeskrift over *Fru Marie Caroline Bang*, f. *Fribert*; 1882 *Meddelelse til Horsens Byraad angaaende Byens Skolevæsen*; *Vore*

1) Fra Ribe Amt 1911, 62.

2) Se ogsaa *M. Mackeprang: Vore Landsbykirker* (1920) S.138.

Raadstuearkiver (Fædrelandet 1880, Nr. 61 og 86) og så følgende Artikler vedrørende Ribe Amt: *Døbefonten i Nordby Kirke paa Fanø* (Dansk Månedsskrift 1857, II, 230—33); *Den kirkelige Bygningskunst i Middelalderen med særlig Hensyn til Ribe Domkirke* (Dansk Kirketidende 1855, 631—39); *Kathoveddøren paa Ribe Domkirke* (Illustreret Tidende 1870—71, 385—88); *Ribe Domkirke* (Ill. Tid. 1903—04, 757—59); *Vilslev Kirke ved Kongeaaen* (Folkekalender for Danmark 1863, 24—32). Til disse kirkearkæologiske Arbejder for Ribe Amt kan føjes hans Afhandling: *Oplevelser i Ribe under Krigen 1864* (Fra Ribe Amt 1904, 1—36), der giver et godt Indblik i Forholdene i den lille Købstad i den bevægede Tid under vor sidste Krig. —

Jacob Helms Afhandling fra 1859 om Tufstenskirkerne i Ribeeegnen kom ikke alene til at virke som en Forundersøgelse til Domkirkeværket fra 1870, det må nu også betragtes som et Slags Udgangspunkt for hans andet Hovedarbejde: *Danske Tufstenskirker I—II* (1894). Helms blev af Kultusministeriet opfordret til at skrive Teksten til et omfangsrigt Værk om de af rhinsk Tuf byggede Kirker i Tyskland, Holland og især i Danmark. Ikke alene brugte han 8 á 9 Års ivrig Fritidsarbejde til at skrive dette Arbejde, også Rejser måtte han foretage, bl. a. til Holland 1887, for at kunne udarbejde Bogen om de vestjydske Tufstenskirker.

Danske Tufstens-Kirker er et prægtigt udstyret i stort Folioformat trykt Værk, der alene ved den blotte Beskuelse virker imponerende. Vi hører heri først om Tufstenskirker i Tyskland og Holland, om Tufstenskirker indenfor Ribe Stifts gamle Grænser, om jyske Granitkirkers og nogle Kalk-Tufkirkers Stilling over

for Ribe Domkirke og Ribeegnens Tufstenskirker, hvorefter kommer Beskrivelser af Kirkerne i Vester Vedsted, Seem, Farup, Vilslev, Hjortlund, Kalslund, Jernved, Hunderup, Darum, Sneum, Tjæreborg, Alslev, Hostrup, Billum, Ål, Ovtrup, Lydum, S. Bork, Årre. Af disse 19 Kirker findes der i Bind II, der kun består af Billedmateriale, smukke Afbildninger, dels af Kirkerne, dels af deres Inventar og Grundplaner, Billedtavlerne er fremstillede under Ledelse af Professor *H. Storck*. I Værket, der er forsynet med fransk Resumé, findes et Afsnit forfattet af Geologen, Professor *J. Fr. Johnstrup* om den rhinlandske Tuf, og så findes der et udmærket Register udarbejdet af den allestedsnærværende, myreflittige og hjælpsomme Dr. *Oluf Nielsen!* Helms Værk om Tufstenskirkerne fra 1894¹⁾ giver meget mere, end Titlen lover. Ikke alene hører vi om udenlandske Tufstenskirker, også meget andet inddrages i Undersøgelsen. Forfatteren gør adskillige større eller mindre Strejftog fra sit Hovedemne og henter Bidrag til Forståelsen fra Kvaderstens og Kildekalkskirkerne. Vor nuværende største Autoritet på Kirkearkæologiens Område, Museumsdirektør *M. Mackeprang*, karakteriserer Tufstensbogen i disse Ord: Det har ikke den fastbyggede, helstøbte Karakter som Ribebogen. Værket er mere »lærdt« end denne, og der viser sig stundom en vis Tilbøjelighed til at drage for store Slutninger fra ofte meget underordnede og usikre Enkeltheder. »Men det er skrevet ud fra en overordentlig Kundskabsfylde, og netop dets Vidtløftighed gør, at Bogen saa at sige er et rent Skatkammer, hvor man kan finde Svar paa de mest forskelligartede Spørgsmaal, og som

1) Et Par Tillæg til Værket fremkom i Årb. f. nord. Oldkyndighed 1898, 19–58. (Er der i Middelalderen blevet udført Granitkvadre fra Jylland? – Lidt om Kirken i Højer).

man stadig med Glæde og Taknemlighed spørger til Raads«¹⁾).

I 1882 blev Helms udnævnt til Medlem af Komiteen for Ribe Domkirkes Istandsættelse og tillige af det særlige Kirkesyn for denne Kirke. I denne Egenskab deltog han i Diskussionen om de Principer, der burde følges ved en gennemgribende Restauration, idet han — foranlediget af Forhandlinger i Folketinget om det ønskelige i at føre Kirken tilbage til dens »oprindelige Stil« — i 1888 udsendte det varmtføjte lille Skrift: *Er det ved Ribe Domkirkes Istandsættelse kun det ældste, som fortjener at bevares?* Den Diskussion, som dette klart skrevne Arbejde frembragte, bidrog vel mere end noget andet til at udrede den teoretiske Side af Spørgsmålet. Med megen Styrke hævdede Helms her sit Synspunkt, der da også heldigvis gik af med Sejren og forskånede os for en ny »stilkorrekt« Udgave af Begrebet »en romansk Domkirke«, således som vi kender dem andetsteds fra, både ude og hjemme. Med Føje gjorde han gældende, at en Kirkebygning er en Organisme i stadig Vækst, hvor hver enkelt Tids Arbejde har Ret til at kræve sig respekteret. — For de mangehånde Iagttagelser, til hvilke Domkirkens Hovedindsættelse 1883—1904 gav Lejlighed, er der gjort Rede i den Bog, som Dr. Jacob Helms og Professor *H. C. Amberg* — der som Arkitekt ledede Restaureringsarbejdet — udgav i 1906 på Bekostning af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet²⁾. Denne Bog (106 Sider + XIII Plancher) var det første danske Værk, der indgående skildrede en stor og omfattende Restauration. Ikke blot bragtes her nye Oplysnin-

1) *Architekten* IX, 55.

2) Jfr. Chr. Axel Jensen i *Architekten* IX, 293—306.

ger om Domkirkens Historie; som det første litterære Arbejde i sin Slags, yder det lærerige Bidrag til Forståelse af Restaureringsspørgsmålet og dets Historie herhjemme. Dr. Helms skriver i *Ribe Domkirke* (1906) især om Restaureringen ud fra et historisk Synspunkt og belyser vigtige Sider af Domkirkens arkitektoniske Udviklingshistorie i det hele taget, medens Professor Amberg i et detailrigt Afsnit (S. 51—106) skildrer Restaurationen 1883—1904.

Det er almindelig anerkendt, at Ribe Domkirkes Istandsættelse under Ambergs Ledelse blev godt og forsvarligt gennemført, og det er med Rette blevet fremhævet, at der mellem Helms og Amberg var et usædvanligt lykkeligt Samarbejde; Arkitekten og Videnskabsmanden arbejdede i Ening på at give vort skønneste Monument fra Middelalderen en nænsom og pietetsfuld Behandling, — et Arbejde, som også satte sin Frugt i den omtalte smukke Bog, hvis Trykning Helms oplevede, men hvis Offentliggørelse først fandt Sted kort efter hans Død.

Jacob Helms første større Arbejde handlede om Ribe Domkirke, og det sidste Værk, han ydede sit Bidrag til, var også om Kathedralen i Ribe¹⁾. Ringen var sluttet! —

Som det fremgår af ovenstående, var det adskillige og betydningsfulde Værker, Jacob Helms fik skrevet. Hovedparten af hans Arbejder er knyttet til *Ribe Amt*, hvor det for en Kirkearkæolog selvsagt måtte blive Domkirken i Ribe, der mest måtte fange Interessen. Når vi nu ved god Besked om dette vort Lands skønneste Bygningsmonument — hvortil femogtyve

1) Til C. N. Termansens Afhandling: St. Klemens Kirke i Ribe (Fra Ribe Amt 1905) har Helms også ydet forskellig Bistand.

Generationer har båret Sten — er Hovedæren herfor Jacob Helms! Det er glædeligt at vide, at han i levende Live mødte den Anerkendelse, han fortjente. Ikke alene lagde Ministeriet — gennem den stærkt interesserede Kontorchef *Burman-Becker* — Beslag på Helms omfattende Viden om vor ældre Arkitektur, også blandt Fagfæller nød han stor Agtelse. *J. B. Løffler* kunde således i Brickas »Biografisk Leksikon« VII (1893), 304 skrive, at Helms' Arbejder som Helhed tagne hører til det værdifuldste, vor Litteratur ejer indenfor deres Område; en Tid lang mente *N. L. Højen* i Helms at have fundet sin Efterfølger som Professor i Kunsthistorie ved Universitetet. I 1870^{14/12} blev Helms Ridder af Dannebrog, og i 1873^(10/12) blev han optaget som Medlem af Det kgl. Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, — og endelig i 1894, den 28. Juli, blev han i Anledning af Kronprinsparrets Sølvbryllup udnævnt til *Æresdoktor* ved Københavns Universitet. Denne fine Anerkendelse blev ved samme Lejlighed også et Par af hans tidligere vestjydske Præstekollegaer til Del, nemlig *H. F. Feilberg*, der havde været Præst i *Darum* (1876—92), og *H. V. Sthyr*, der i 1873—77 var Præst i *Alslev*, senere blev han både Biskop og Minister. Det er dog en sjælden Ting, at tre Landsbypræster fra en vestjydsk Egn opnår Universitetets højeste videnskabelige Æresgrad! Det sker i hvert Fald ikke en Gang i hvert Århundrede. Havde *J. F. Kinch* levet i 1894 (han døde allerede 1888), var han vel også, hvilket vilde have været ret og rimeligt, blevet *Dr. h. c.* *Oluf Nielsen* var jo *Dr. phil.* Denne vestjydske Bondesøn fra Vester Nykirke Sogn fik sin Livsgerning i København, medens de tre på Sjælland fødte Videnskabsmænd (Helms, Kinch og Feilberg) i alt væsentligt fik

deres Livsgerning i Vestjylland. Oluf Nielsen stod i Venskabsforhold til dem alle tre og fik, — ubegribeligt forresten, når man betænker hans enorme Forfatterskab, efter Feilbergs det mest omfangsrige af de pågældende Forskeres, — Tid til hyppigt at hjælpe sine Venner og åndelige Medkæmpere ovre i hans Hjemstavn.

Jacob Helms døde den 10. Oktober 1906 i Skel-lerup Præstegård. Hans Hustru døde i København den 16. Februar 1922.

I de Mindetaler¹⁾, der blev holdt ved hans Bisættelse og Jordefærd den 14. og 16. Oktober 1906, er aflagt varme Vidnesbyrd om hans værdifulde menneskelige Egenskaber, hans fromme, kristne Sindelag og hans udmærkede Evner som Præst. Trods sin store Anseelse var Dr. Helms en stille, beskeden og bramfri Mand, elskelig af Karakter. Et Samvær med den milde Mand med det aandfulde Ansigt og de usædvanlig varme og smukke Øjne erindredes længe efter som en værdifuld og skøn Oplevelse. I Mindetalerne er der ikke sagt så meget om Helms glørværdige Indsats i vor Kirkearkitekturs Historie. I sin Nekrolog over ham skrev imidlertid Dr. Mackeprang her om og slutter med disse Ord: »En meget vidende Mand og en meget mildt dømmende Mand, en fin og ærværdig Personlighed, en Skribent helt gennemsyret af den Kærlighed til sit Emne, der giver alt Arbejde — litterært som kunstnerisk — dets dybeste Værd«²⁾.

1) Udgivet i Bogform af hans Børn („Mindetaler ved Jacob Helms' Jordefærd“, 1906, 19 S.). Om Helms se endvidere S. Elvius: Danmarks Præstehistorie 1869—84, 451 og Danmarks Præstehistorie ved M. Groshennig og Hauch-Fausbøll 1884—1911, II (1932), 119. Endvidere Henvisningerne i Dahls og Enstofts Dansk biografisk Haandleksikon II (1923), 54 f.

2) Achitekten IX, 56.

— I sit Værk: *Vore Landsbykirker* (1920), 137 fremhæver Mackeprang særlig Dr. Jacob Helms' Værker, især »Danske Tufstenskirker«, der »i Virkeligheden er en hel Udsigt over vor romanske Kirkebygningskunst«. I *Francis Becketts Danmarks Kunst I* (1924) er der i Afsnittet om Kirkebygningskunsten talrige Henvisninger til Helms' Arbejder, så man forstår, at Nutidens Forskere stedse har god Gavn af de Bøger og Afhandlinger, den Ribe Adjunkt og senere Landsbypræst med vågent Sind og brændende videnskabelig Nidkærlighed fik skrevet om vor Middelalders største kunstneriske Indsats: Kirkebygningerne. Som Videnskabsmand havde Helms altså ikke alene en ikke ringe Betydning for sin Tid — hans Anseelse var i levende Live betydelig også i Udlandet —, stadigvæk må Kirkearkæologerne søge til hans Arbejder og hørste Belæring af dem.

Dr. Jacob Helms hører til den Række af lærde Mænd, der har været knyttet til Ribe Latinskole; han opholdt sig i Vestjylland i en Tid, da Ribe og dens Omegn — indtil videre for sidste Gang —, nåede et videnskabeligt Højdepunkt. Han så — ligesom Feilberg, Kinch og Oluf Nielsen — med Glæde hen til det Oplysningsarbejde, der udførtes på vort folkelige Universitet i Askov, og han nåede at komme til at skrive et Bidrag til den historiske Årbog for det Amt, til hvilket hans Navn er knyttet med Hæder og Ære.

Han fortjener derfor lige så godt som Feilberg, Kinch og Oluf Nielsen at blive gjort til Genstand for en biografisk Skildring i Ribe Amts historiske Årbog, — og dette Arbejde er det altså, jeg uværdige har påtaget mig at udføre i ovenstående lille Redegørelse, hvori der med særligt Henblik på Ribe Amt er fortalt om Jacob Helms' Liv og videnskabelige Virksomhed.

16/5 1935.